

Prof. PhDr. Jan Kumpera, CSc.

Emeritus
vedoucí katedry historie
pedagogické fakulty
Západočeské univerzity

Plzeň

Mgr. Petr Pavlas, *Trinus liber Dei*: Komenského místo v dějinách metaforiky „Knihy přírody“. Disertační práce, Katedra filozofie, Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni. Školitel doc. PhDr. Daniel Špelda, Ph.D., Plzeň 2015, 156 str. + příložený autoreferát 33 str.

Prohlašuji, že Pavlasova disertace představuje hodnotný příspěvek nejen komeniologický, ale obohacuje i naše poznání přelomové etapy pozdně středověkého a raně novověkého myšlení, v období tzv. vědecké a myšlenkové revoluce 16.-17.století. Vyhovuje kritériím a požadavkům, kladeným na doktorandské závěrečné práce na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Konstatuji, že se jedná o jednu z nejlepších disertací, kterou jsem na Katedře filozofie FF ZČU v doktorandském studijním oboru „Teorie a dějiny vědy a techniky“ oponoval. Proto doporučuji Pavlasovu práci k úspěšné obhajobě.

CELÝ OPONENTSKÝ HODNOTÍCÍ POSUDEK PŘILOŽEN
K TOMUTO PROHLÁŠENÍ

Profesor PhDr. Jan Kumpera, CSc.

Jan Kumpera
v Plzni 14.5.2015

Mgr.Petr Pavlas, *Trinus liber Dei: Komenského místo v dějinách metaforiky „Knihy přírody“*. Disertační práce, Katedra filozofie, Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni. Školitel doc. PhDr. Daniel Špelda, Ph.D., Plzeň 2015, 156 str. + přiložený autoreferát 33 str.

Doktorand Petr Pavlas si především zvolil nosné a zajímavé téma, které dokázal zpracovat a prezentovat v původní monografii. Jeho práce má promyšlenou strukturu a vyznačuje se i stylisticky pečlivým provedením. Autor dokázal využít i svých jazykových znalostí a zřejmě mu výrazně pomohl též studijní pobyt pro doktorandy v Berlíně.

Jak autor přiznává, ve své práci s latinským názvem *Trinus liber Dei* čili *Trojí kniha Boží sice* nenabídl ucelenou filozofii dějin metaforiky knihy „přírody“. Nicméně předložil ucelený průřez dějinami metaforiky „knihy přírody“ s akcentem na Komenského. Dokázal zvládnout a kriticky rozebrat i korigovat dosavadní literaturu k tomuto tématu. Přesto se mu podařilo na základě dílčích témat z těchto dějin představit a interpretovat reprezentativní vzorek metaforiky. Dochází tak vlastně k osmi dílčím závěrům. Nejprve analyzuje představy raně křesťanských autorů,

kombinujících řeckou myšlenkovou tradici s hebrejskou ideou „svaté knihy“, správně pak soustředil pozornost na Raimunda ze Sabundy, který svým odvážným pojetím, emancipujícím „knihu přírody“ na úkor jediného Písma. Jeho třetí závěr se týká Komenského, v jeho vyzdvihování knihy přírody vidí náběh k sekularizaci evropského myšlení. Zde bych byl opatrnější, Komenského triadismus přece jen je hluboce zakotven v Písmu a jeho snaha sladit do harmonického celku svět přírody, lidský i Božský již u mnoha současníků narážela na kritiku (nejen u Descarta). Dále autor vysvětluje a komentuje přechod od středověkého paradigmatu k raně novověkému diskursu, v němž už se příroda začíná jevit jako samotný klíč k Písmu. Tak je tomu u Francise Bacona, jehož názorů si Komenský tolik cenil. V pátém závěru chápe autor metaforu „knihy přírody“ jako metaforu předpokládající poznatelnost světa (David Hume). Šestým závěrem se autor opět vrací přímo ke Komenskému a správně poukazuje, že knižní metaforika je u Jana Amose inspirována především třemi zdroji. Zdůrazňuje ovlivnění Komenského zejména dílem Campanellovým, nicméně za dominantního inspirátora celé Komenského nosné koncepce „trojí Boží knihy“ zcela správně označuje Johanna Alsteda, kterého český myslitel, pouze o čtyři roky mladší, obdivoval již na studiích

v nasavském Herbornu. Také poslední dva závěry odkazují na Komenského. Pavlas upozorňuje, že „antiknihomolský „ (slovy autora) typ metafory knihy přírody získává na popularitě s příchodem novověku, kdy zároveň ustupuje tradiční poetický model přírody jako básně z přírodní filozofie a vědy vůbec. Nepoužívá jej již ani Komenský, chápající přírodu jako učebnici a zákoník.

Práce se vyznačuje značnou pečlivostí a důkladností ve využití literatury a pramenů. Bibliografický seznam literatury obsahující 25 stránek (primární literatura s.135-142, sekundární 142-152) zahrnuje téměř 147 titulů převážně cizojazyčných publikací. Jako primární zdroje uvádí autor na 70 titulů, v angličtině, němčině, latině, češtině (většinou překlady), v polštině 1x a v italštině 2x (Dante, Campanella). Všechny tituly zahrnují vytištěné práce, mezi nimi i některé vzácné a málo dostupné staré tisky, nejstarší uváděný spis je *De operibus Dei* od Hieronyma Zanchia, vydaný již roku 1591 v Neustadt v Rýnské Falci. Relevantní pro zkoumané téma jsou i další cenná prvovydání jako např. Alstedova *Theologia naturalis* (1615 Frankfurt), Bolingbrokovy filozofické práce (vydané 1777 v Londýně), Campanellova apologie pro Galilea (Frankfurt 1622) a jeho další dva vzácné spisky (1620 a 1642). K primárním použitým dílům patří řada

citovaných vzácných londýnských tisků: *Philosophy improved* od O.Crolla z roku 1657, spisy B.Figula (1608) a R.Francka (1687), *Stillingfleetovy Origines sacrae* (1666) a John Webstera *Academiarum examen* (1654) i *Micrographia* Roberta Hooka (1665), jejíž autor patřil k anglickým komeniánům kolem Samuel Hartliba. S Komenským díle úzce souvisí i cenné dílo Thomase Sprata *The History of the Royal Society* (1667), na jehož vydání Komenský reagoval prvním vydáním svého programového spisu *Via lucis* (Amsterdam 1668, napsaného ovšem již 1641-1642 v Londýně), vydáním opatřeného důležitou předmluvou, v níž – nikoliv neprávem – poukazuje na průkopnické zásluhy své i Hartlibovy komeniánské skupiny kolem projektu *Address of Offices* (který společně s tzv.Oxfordskou skupinou a tzv.*Invisibles* představoval první reálný pokus o založení vědecké společnosti, v případě Komenského a Hartliba dokonce s mezinárodním dosahem. Právě zmíněná Komenského předmluva (nově interpretovaná profesorem Klausem Schallerem z Bochumu) je pozoruhodná z dnešního pohledu akcentem na zodpovědnost vědy i za sociální a politický stav společnosti.

Z dalších citovaných titulů mezi primárními zdroji mne zaujaly o i odkazy na Bonaventurovy spisy v češtině i latině, na Bridelovy české barokní básně či na poezii

Otakara Březiny a Jana Nerudy, filozofické spisy Herderovy, na Humeovy Dialogy o přirozeném náboženství a Kantovu Kritiku soudnosti (v obou případech překlady do češtiny), odkazy na vydané české i latinské texty Tomáše Kempenského i opět dvojjazyčné odkazy na spis Lucretia Cara o přírodě (latinský originál a český překlad), na Platónovy dialogy Timaios a Kritias. Správně nechybí ani odkaz na dílo Raimunda Sabunda (jehož Komenský znal a citoval) a na české vydání Scota Eurigena. Citováno je dílo Ciceronovo a autor správně zařadil mezi své zdroje český překlad Rozpravy o metodě, jejíž autor René Descartes se s Komenským střetl osobně v polemické diskusi v Nizozemí v létě 1642. Do svého záběru zahrnul autor i staročeské Řeči besední, dílko předreformační a předhusovského myslitele Tomáše Štítného ze Štítného.

Zmíním se samozřejmě i o citaci Komenského děl. Těch Ta uvádí autor pět. Jako první v seznamu primární literatury uvádí nové vydání Cesty světla (2009, dovoluji si připomenout i nejnovější loňské vydání s mým komentářem). Jako další uvádí latinské pojednání o využití knih De libris (vydání 1970) a Obecnou poradu v kompletní českém překladu, vydaném roku 1992. Traktát Oculus fidei –Theologiae naturalis siver liber creaturarum (Oko víry – Přirozená

teologie čili kniha stvoření) cituje autor jako původní amsterodamský tisk z roku 1661 (kritické vydání do 21.svazku edice Dílo se teprve připravuje). Jedná se vlastně o Komenského úpravu spisu španělského filozofa 15.století Raimunda de Sabunde, který byl Komenskému sympatický svým vylíčením křesťanské filozofie, jakoby potvrzující Komenského vševědné názory. Pátým Komenského citovaným dílem je Předehra pansofie v českém vydání 2010. Tento náčrt vševědné koncepce a pansofické reformy je latinský spisek, vydaný nejprve v Oxfordu 1637 bez vědomí Komenského jeho přítelem Samuelem Hartlibem jako *Conatuum Comenianorum praeludia* s vedlejším titulem *Porta sapientiae*. Teprve druhé anglické vydání z roku 1639 Komenský autorizoval a upravil, tento Předchůdce vševědy (*Prodromus pansophiae*) oslovil mnoho anglických komeňánů a dočkal se roku 1642 i anglické verze. Starší české překlady a vydáním jsou dvě (1879 a 1968), latinský originál vyšel 1989 v kritické edici Dílo ve svazku 15/II (s.7-79).

Je třeba ocenit i kvalitně připravený autoreferát s pregnantními závěry a precizními souhrny v anglickém a německém jazyce. O autorově odbornosti svědčí přesvědčivě seznam doktorandových prací: celkem šest publikovaných studií a článků, překlad odborné studie a dvě otištěné recenze.

Co se týče sekundární literatury (s.143-152), i zde autor doložil svůj přehled a rozhled. Sedmasedmdesát titulů zahrnuje převážně anglické a německé knihy a studie, titulů v češtině je uvedeno 13 (z toho dvě práce vlastní a dvě školitele, dvakrát se jedná o překlady Umberta Eco (včetně Hledání dokonalého jazyka, nakladatelství LN 2003) a o překlad E.R.Curtiovy zásadní monografie Evropská literatura a latinský středověk, uvedena je i disertace Jana Čížka z UP o filozoficko-teologické koncepci člověka v emendačním díle Komenského či studie B.Horyny o teorii metafory a Markéty Klosové o genezi pansofie. Chvályhodný je i odkaz na dnes již pozapomenutou německy psanou Kvačalovu disertaci z Lipska z roku 1886 o Komenského filozofii, zvláště fyzice, i na polskou studii autorky Agnieszky Maciochové a italskou studii Margherity Palumbo. Autor správně neopomenul i významné pojednání Erwina Schadela z Univerzity v Bambergu o emblematice u Komenského – Schadel patří k velkým znalcům Komenského filozofie i teologie se zřetelem na triadismus. Z jeho rozsáhlé publikační produkce mohl ovšem autor citovat více prací, a to platí obecně o komeniologické literatuře, která u nás v zahraničí mnohými studii i monografiemi rozšířila a obohatila poznání a vývoj Komenského díla v kontextu evropských dějin a myšlenkového vývoje

17.století (kromě Patočky již starší studie Brambory, Červenky, Polišenského Čapkové a Blekastadové, nověji zmíněného Schallera a Schadela, olomouckého Pavla Flosse a dalších současných komeniologů).

Jinak k dobré orientaci při četbě pomáhá seznam zkratk, např. CC pro Komenského konzultaci či DJAK pro současně vydávanou úplnou edici Komenského díla. Rovněž imponující je počet poznámek, vysvětlivek a odkazů, na 134 stran vlastního textu se nachází 389 poznámek pod čarou, obsáhlé citace jsou přitom zhusta otištěny v latinském, anglickém či německém originále. Vložené jsou i funkční obrazové přílohy - filozofická schémata schéma Alstedova (s.95) a Komenského (s.96) a reprodukce titulní strany Komenského dílka *Oculus fidei* (s.101).

Závěrem mohu prohlásit, že Pavlasova disertace představuje hodnotný příspěvek nejen komeniologický, ale obohacuje i naše poznání přelomové etapy pozdně středověkého a raně novověkého myšlení, v období tzv. vědecké a myšlenkové revoluce 16.-17.století. Vyhovuje kritériím a požadavkům, kladeným na doktorandské závěrečné práce na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Konstatuji, že se jedná o jednu z nejlepších disertací, kterou jsem na Katedře filozofie FF ZČU v doktorandském studijním oboru

„Teorie a dějiny vědy a techniky“ oponoval. Proto doporučuji Pavlasovu práci k úspěšné obhajobě.

Profesor PhDr. Jan Kumpera, CSc.,

Katedra historie FPE ZČU, oponent

V Plzni 14.května 2015

